

**INICIATIVES DE COOPERACIÓ TERRITORIAL A L'EURAM: DIAGNOSI,
PROGNOSI I PROPOSTES D'ACTUACIÓ**

Mauro Payà Abad

Beques Convocatòria 2003

Estem assistint a unes noves formes d'entendre la política, les relacions entre els actors polítics, econòmics i socials, tant públics com privats, i es produeixen noves visions del territori. Malgrat que a l'Estat Espanyol la relativament recent vida democràtica ha desenvolupat instruments i mètodes que han fet evolucionar l'estructura del territori, les experiències produïdes per tot arreu d'Europa ens mostren una assimilació més adient d'aquelles directrius emergents a l'àmbit comunitari. Al maig de 1999, en la reunió informal de Ministres Europeus Responsables de l'Ordenació del Territori (CEMAT) celebrada a la ciutat alemanya de Potsdam es va acordar l'Estratègia Territorial Europea (ETE), un important document que proposa una cooperació entre territoris per a aplicar les seues tres orientacions polítiques: desenvolupament territorial policèntric i nova relació entre camp i ciutat, accés equivalent a les infraestructures i al coneixement, gestió prudent de la natura i el patrimoni cultural. El paper de les regions és essencial per dur a terme aquesta tasca –es parla des de fa temps de “l'Europa de les Regions”–, però les noves visions de cooperació territorial comprenen també aquelles relacions entre els diferents nivells administratius, que van des del nivell local fins al comunitari i passen per el regional o l'estatal. Les actuals formes de cooperació entre ens territorials al llarg de tota Europa es dirigeixen cap a la composició i la participació de tota mena d'actors en projectes conjunts per al desenvolupament del territori al qual pertanyen.

Aquest treball pretén analitzar aquelles experiències de cooperació territorial a nivell supraregional ja consolidades, així com els projectes i iniciatives que han donat un resultat més positiu per al desenvolupament econòmic i social dels territoris implicats. L'objectiu principal és realitzar un benchmarking de les experiències més profitoses per tal d'aplicar-les als nostres territoris, tenint en compte quina és la situació de l'Arc Mediterrani, és a dir, quines són les necessitats i les línies de desenvolupament que existeixen avui en dia en aquest espai i quin és el marc d'actuació on es pot

treballar. Per a dur a terme aquesta tasca es realitzarà una anàlisi de la situació dels territoris Euram en matèria d'experiències de cooperació territorial, tant entre els mateixos espais com amb altres externs. Es donarà també una ullada a les "regles del joc" establertes per a l'acció exterior de les regions, tant a l'Estat espanyol com a una sèrie d'Estats europeus amb un model territorial similar al nostre. Aquestes formes de regulació ja estan superant-se en gran part de la geografia europea i comença a parlar-se d'un avanç cap a noves formes de governança, tant en la planificació territorial com en les activitats paradiplomàtiques i protodiplomàtiques dels Governos No Centrals (GNCs). La part empírica d'aquest estudi consisteix en fer un seguiment a les experiències de cooperació territorial interregional que estan tenint lloc al nostre continent i en un darrer capítol es plantejaran unes propostes d'actuació per a un desenvolupament equilibrat i competitiu de l'Euram com un organisme territorial integrat.

Diagnòstic de l'Euram

L'euroregió de l'Arc Mediterrani, la seva formació, desenvolupament i consolidació, és un tema que actualment ofereix molta força mediàtica a nivell, fins i tot, nacional degut a que molts polítics, periodistes, i part de la societat en general veuen en aquesta idea un despertar de fantasmes del passat –Països Catalans, Corona d'Aragó- i una via per a aconseguir els propòsits independentistes i separatistes dels catalans, arrossegant a valencians i balears, entre d'altres. Aquestes persones són les mateixes que no concebeixen un altre tipus de fer política que aquella on es reben i obeeixen ordres dels alcaldes o presidents regionals i nacionals, perquè, com han sigut elegits democràticament, ens representen i per a d'això els paguem, per a que es preocupin dels nostres problemes. També són les persones que pensen que Espanya ha d'operar a l'estranger com un ens territorial únic i indivisible, perquè una de les competències que

tenen els Estats són les relacions diplomàtiques amb altres estats i els interessos dels nostres pobles s'han de defensar conjuntament mitjançant la intervenció dels nostres representants nacionals a organismes i institucions internacionals, perquè si cadascú va a defensar el seu poble o la seva regió, no arribaríem a cap de lloc. Finalment, ja dins dels nostres territoris, una immensa quantitat de persones, sobre tot valencians, troben que aquesta idea de conformar un espai integrat i diferenciat on es produeixen estratègies de cooperació entre actors econòmics, socials i polítics de tots els racons de la nostra geografia, és un truc, un intent dels catalans per a llevar-nos la nostra identitat. Amb l'ajut de Madrid -aquest terme no sols es refereix a la ciutat, que també, sinó a l'idea general del que és l'Estat espanyol- i de molts polítics valencians, la tendència i l'orientació del País Valencià vol girar cap a l'oest, constituint d'aquesta manera una via jeràrquica per a arribar a Europa (València-Madrid-Brussel·les). Però no es pot anar contra la natura.

Aquestes persones deurien d'assabentar-se d'algunes qüestions. La realitat, reflexada als mapes i en les dades, és bastant diferent. Molts estudis reconeixen l'existència d'un espai diferenciat a les regions orientals de l'Estat espanyol. Les interaccions i les relacions comercials entre aquestes regions són més estretes que amb la resta de l'Estat i la seua estructura socio-econòmica també ens indica que l'Euram pot definir-se com un ens integrat. A nivell europeu l'Euram està situat en l'eix amb un potencial de desenvolupament major que a la resta del continent, considerada com una alternativa sèria front la concentració urbana i econòmica que presenta la "blue banana", la macro-regió mésdesenvolupada de la UE. A més, l'estructura urbana a través del litoral mediterrani forma un continuum que no el trobem a cap altra zona d'Espanya, ni tan sols entre València i Madrid, ni entre Madrid i Barcelona. Per tant podem assegurar que ens trobem davant d'una macro-regió amb problemes i reptes comuns que deuríem afrontar d'una manera conjunta. Això no vol dir que per situar-nos

en un eix, hem d'oblidar-nos dels altres. Doncs, per posar un exemple, els ports catalans i valencians són l'eixida natural cap a la Mediterrània de Madrid i les interaccions que es produeixen entre aquests pols no s'han de negar. Però això és una altra qüestió, encara que aquest exemple ens serveix per a mostrar que unes estratègies de cooperació territorial no priven a altres estratègies amb un territori diferent. I aquest punt és essencial per a entendre com és de flexible la nova concepció de fer política.

Els instruments de planificació territorial a nivell estatal i comunitari, malgrat que perceben l'existència de l'eix mediterrani com el de major desenvolupament de la Península Ibèrica i, per tant, de la sud d'Europa, no consideren una prioritat l'articulació i la vertebració física d'aquest espai. Ni l'anterior Pla Director d'Infraestructures 1993-2007 del Ministeri d'Obres Públiques, Transport i Medi Ambient, ni l'actual Pla d'Infraestructures i Transports 2000-2007 del Ministeri de Foment van prevenir una inversió important en la millora de les xarxes de comunicació a l'Euram. No està projectada cap línia de ferrocarril d'alta velocitat que connecte les nostres ciutats principals i l'únic eix vertebrador d'aquest territori, l'autopista AP-7, continuarà sent de peatge a la gran majoria del seu recorregut. Els documents europeus referits a les infraestructures de transport tampoc consideren una prioritat la connexió entre els principals centres de l'arc mediterrània ni entre aquests i la resta d'Europa. Tant a la Llista d'Essen de la Xarxa Trans-Europea de Transport (RTE-T), com a l'Informe del Grup d'Alt Nivell sobre la RTE-T –també conegut com Informe Van Miert-, com al Programa “Quick Start”, la xarxa es desenvolupa mitjançant la connexió de Lisboa i Madrid amb Barcelona i a l'espai meridional d'aquest eix es produeix un buit en quant a grans projectes.

A altres organismes internacionals, com és el cas de l'ONU, consideren la pertanyença de Barcelona a l'àrea metropolitana que engloba a les ciutats del litoral mediterrani francès i italià, i a València en l'espai integrat per Madrid, Lisboa i Sevilla.

Al espai Euram existeixen algunes estructures de cooperació entre institucions i agents socials i econòmics endògens. La Xarxa d'Universitats Joan Lluís Vives uneix a tots els centres d'ensenyament superior de les zones de parla catalana. La Xarxa de ciutats C-6 la componen la capitals de les regions de l'Euram: València, Barcelona, Saragossa, Palma de Mallorca, Toulouse i Montpellier. L'Institut Ignasi Villalonga d'Estudis Econòmics potser és el marc de cooperació territorial entre entitats de l'Euram amb major voluntat vers la formació d'una euroregió que abrasi les regions de l'Arc Mediterrani. A nivell de NUTS III (al cas espanyol son les províncies), trobem l'experiència de formació d'una macro-regió en l'Arc Llatí. Comprèn aquelles diputacions provincials espanyoles, departament francesos i províncies italianes pertanyents a la Mediterrània occidental i que han volgut participar-hi. L'Arc Llatí participa al Projecte PACTE EUROMED (Partnership, Action, Co-operation, Transfer of Experience for the development of the Mediterranean and Europe), promogut per la Comissió Mediterrània de la xarxa EUROCITIES, i pretén reforçar el poders locals, mitjançant la identificació d'interessos i problemàtiques comunes, l'intercanvi d'experiències i la practica d'una bona governança a aquest nivell local. És curiós observar que cap Diputació provincial valenciana apareix com a membre o observador en l'Arc Llatí, mentre que d'altres mes allunyades de la concepció de territoris de la Mediterrània Occidental, com pot ser el cas de la Diputació d'Albacete, en Castella La Manxa, actuen com a mínim com a observadors. En un exemple com aquest es fa palesa la diferent voluntat que té cada espai per a aconseguir una bona cooperació territorial entre les nostres regions.

Totes les regions de l'espai Euram han d'aprofitar l'experiència en matèria d'acció exterior que ofereix Catalunya. Les seves reivindicacions històriques com a nació sense Estat han produït una intensa activitat internacional amb el consegüent saber fer en matèria de negociacions i de relacions amb altres territoris, així com el seu pes a les institucions comunitàries. Aquestes qüestions resulten positives a l'hora d'actuar com a lobby en fòrums internacionals on es prenen decisions que ens afecten directament. Catalunya participa en experiències exteriors de cooperació com són l'euroregió de Languedoc-Rousillon, Midi-Pyrénées i Catalunya; els Quatre Motors per a Europa, juntament amb Llombardia (Itàlia), Baden-Württemberg (Alemanya) i Rhône-Alpes (França) i la Comunitat de Treball dels Pirineus (CTP) on també estan Euskadi, Navarra, Aragó i Catalunya, les regions franceses de Aquitània, Midi-Pyrénées i Languedoc-Rousillon, a més del Principat d'Andorra. Aquesta (CTP) pretèn transformar els Pirineus en un nexa d'unió per a deixar de ser una barrera entre els pobles.

Les nostres regions també participen en organismes d'entitats locals i regionals a nivell comunitari. Catalunya i Aragó foren unes de les 47 regions fundadores de l'Assemblea de Regions d'Europa (ARE) i les regions costaneres participen en la Conferència de Regions Perifèriques i Marítimes (CRPM), les quals estan integrades dins de la Comissió Intermediterrània. A més d'Aragó treballa en el projecte AUTOCHAIN de les Regions Innovadores d'Europa, junt amb Castella i Lleó i Gales.

De la regulació a les noves formes de governança

Marc legal per a l'acció exterior dels Governos No Centrals

L'actual marc d'actuació a l'Estat espanyol té algunes carències per a que es permeti assolir unes activitats de relacions i cooperació òptimes entre les nostres regions i amb

el nivell de presa de decisions comunitari. El model territorial espanyol és únic en el món, arriba a ser fins i tot contradictori. El nostre model autonòmic arriba a donar-li a Espanya un status d'Estat federal funcional, ja que moltes Comunitats Autònomes tenen una gamma competencial a la qual no arriben molts Estats federats. Però per altra banda les vies d'actuació exterior de les regions i les oportunitats de contacte entre dues o més regions o entre alguna regió i un govern estranger pateixen carències importants i no estan ben regulades, a diferència d'altres Estats federals.

Existeix un conflicte en matèria d'acció exterior de les Comunitats Autònomes espanyoles un punt de vista és el de l'Estat, que comprèn qualsevol relació amb l'exterior com a competència exclusiva seva com diu l'article 149.1.3 de la Constitució Espanyola; i l'altre és el de les CC. AA., que consideren la seva acció exterior com un instrument entre d'altres per a l'exercici de les seves competències. Però el "treaty making power" (conclusió de tractats) és competència exclusiva de l'Estat. Per tant l'actuació sota el dret internacional és competència de l'Estat. Una altra cosa és el dret comunitari. Tant la STC 236/1991 com la STC 79/1992 afirmen que no existeix una competència específica per a la execució del dret comunitari. A més, segons l'article 150.2 de la CE, l'Estat pot transferir o delegar a CC. AA. facultats corresponents de titularitat estatal.

Als instruments de acció exterior on predominen les relacions institucionals, trobem el cas de la cooperació interregional sectorial. La gran varietat de denominacions dels convenis dóna una idea de la seva falta d'homogeneïtat com a instrument d'acció: declaració, acord, protocol, conveni de cooperació. Un altre instrument és la cooperació transfronterera espanyola, on hi ha dos tipus de relacions entre els poders públics fronterers, són la concertació organitzada: formes de contacte que permeten o afavoreixen una certa coordinació, fins i tot una cooperació transfronterera, sense recolzar-se en acords ni estructures formals; l'altra és la creació

d'instruments jurídics comuns. L'exemple més favorable per a la realització d'una activitat exterior entre les regions i els municipis situats en la frontera entre Espanya i França és la signada el 10 de Març de 1985 del Tractat de Bayona, entre els governs estatals d'ambdós països. Mitjançant aquest tractat es permet l'actuació conjunta per a la conclusió de convenis de cooperació transfronterera amb l'objecte de crear i gestionar equipaments o serveis públics i coordinar les seves decisions, així com la creació d'òrgans de cooperació mutua, sense personalitat jurídica, per a estudiar qüestions d'interès comú.

Hem parlat de l'acció exterior de les CC. AA. en relació amb la realització de tractats o acords d'una regió espanyola amb un ens territorial estranger, però no hem anomenat cap instrument per a la formalització d'acords entre dues o mes CC. AA. No ho hem anomenat per que no n'hi ha, doncs l'article 145 prohibeix expressament qualsevol federació entre Comunitats Autònomes, encara que en el seu punt 2 deixa a cada Estatut d'Autonomia la opció de poder incloure les vies per les quals les CC. AA. poden signar convenis entre elles, però sempre baix la supervisió de les Corts Generals.

Els dos principals instruments de contacte entre l'Estat i les CC. AA. Són el Senat i les Conferències Sectorials. La cambra territorial, que és el Senat, no compleix amb les seves funcions i en matèria d'acció exterior hi ha un conflicte d'interessos que ni el Tribunal Constitucional arriba a resoldre d'una manera eficaç. L'existència de grups nacionalistes en el Congrés ja compleix amb la finalitat perseguida de la funció del Senat, sempre que no hi hagi majoria absoluta i els partits majoritari tinguin que pactar amb aquestos. A més existeixen moltes reticències per a posar en marxa un projecte d'evolució del model territorial, com als darrers anys s'ha produït a Bèlgica, a Itàlia, o a França, encara que en aquest estat en menor mesura a causa de que el punt de partida

era un model totalment centralitzat i actualment s'ha produït únicament el traspàs a les regions d'unes poques competències.

En les Conferències Sectorials la cooperació que es dona en elles és quasi vertical. La Conferència per a Afers Relacionats amb Comunitat Europees (CARCE) és l'instrument més important per a posar en contacte les administracions autonòmiques amb el nivell comunitari. En l'Acord de Participació Interna (API, 1994) s'estableixen els principis i les regles del procediment marc a desenvolupar en cada una de les Conferències Sectorials.

A la UE li convé treballar amb les regions, ja que són òrgans més propers als ciutadans. A Espanya no hi ha participació directa en el Consell de Ministres, sols hi ha en els Comitès de la Comissió Europea. Per ara l'Estat ha rebutjat totes les propostes integració de les CC. AA. al Consell de Ministres de la UE. Però la participació s'ha de produir principalment en els Grups de Treball, i en COREPER (Comitè de Representants Permanents) I i II ja que les propostes d'aquests són acceptades normalment sense debat previ.

Podem veure exemples de com s'actua, en termes d'acció exterior de GNCs, a altres Estats federals europeus. La paraula "altres" pot fer-nos creure que l'Estat espanyol és un Estat federal. En veritat Espanya és un cas especial, doncs no constitueix una federació d'Estats però pot considerar-se com a un Estat federal funcional, perquè moltes CC. AA. tenen un ventall competencial que supera en alguns casos a Estats federats estrangers. A Alemanya, l'article 32 de la llei Fonamental o Constitució declara la conducció de les relacions amb els Estats estrangers com a qüestió de la Federació. Però hi ha dues normes: la norma general diu que les relacions exteriors competeixen a la Federació, i la norma especial resa que dins dels límits de la seva competència, els Länder poden celebrar tractats amb Estats estrangers amb el

consentiment del govern federal. Alemanya es presenta en el pla europeu com a federació de Länder, és a dir, acudeix a les institucions europees no com una autoritat nacional, sinó com un representant de les voluntats dels Länder.

A Àustria, tots els Länder, a excepció de Viena, tenen fronteres que al mateix temps són fronteres exteriors austríaques. Segons l'article 16, paràgraf 1 de la B-VG (Constitució austríaca), els Länder poden concloure tractats d'Estat en aspectes que pertanyen al seu àmbit d'actuació autònoma amb Estats limítrofs amb Àustria o amb els seus Estats membres. Així doncs, Viena sols pot celebrar tractats amb Estats austríacs, ja que no és una regió fronterera. Els Länder prefereixen realitzar contactes no sobirans ni formals, que són més practicables i permeten solucions pragmàtiques, al contrari que els tractats d'Estat. Tots els Länder pertanyen al menys a una comunitat de treball transfronterera ("soft institutions").

A Bèlgica, l'Estat Federal està compostat per regions i per comunitats des de 1993. Les comunitats són producte de les aspiracions a l'autonomia cultural i les regions són reivindicacions d'autonomia socio-econòmica. A l'any 1993 una nova disposició constitucional va atribuir a les regions i a les comunitats el dret a concloure tractats internacionals sobre matèries que entren dins de l'àmbit de les seves respectives competències. Totes les regions i comunitats poden concloure tractats, excepte la Comissió Comunitària Comuna i la Comissió Comunitària Francesa de Brussel·les capital. Aquests es conclouran pel Rei en nom de Bèlgica. Els tractats regionals i comunitaris es conclouran únicament amb Estats o organitzacions internacionals reconeguts per Bèlgica i que mantinguin amb ella relacions diplomàtiques.

Formes més flexibles de fer política. Cap a una nova governança

Històricament, la diplomàcia ha estat reservada als Estats en la seva concepció més desenònica, açò es, a les concepcions dels territoris tancats per les seves fronteres i amb

la via de relacions exteriors encasellada i coneguda per tots: obertura d'ambaixades a altres Estats i signada de tractats internacionals entre ells. Però els GNCs han anat realitzant activitats referents a les relacions amb altres territoris. Per això, en els darrers anys comença a parlar-se de dos termes nous relacionats amb l'activitat exterior dels GNCs, són la paradiplomàcia i la protodiplomàcia.

La paradiplomàcia és una forma “paral·lela” d'actuar internacionalment. Aquest tipus d'activitat, que funciona per baix o dins dels intersticis del sistema tradicional de relacions internacionals, ha de ser regulat de forma molt precisa per cada GNC per a deixar molt clar què és el que vol aconseguir-se mitjançant aquestes accions, per a no donar lloc a malentesos que poden tombar totes les aspiracions d'aquests GNCs. Existeixen tres amplis conjunts de raons per a que les regions participin en aquest tipus d'activitat paradiplomàtica: polítiques, culturals i econòmiques. La motivació política més directa es troba en GNCs amb aspiracions nacionals o governades per partits polítics que cerquen la consideració dels seus territoris com a Estat sobirà, diferenciat del que pertanyen. En aquest moment entra en acció el segon terme al qual ens referíem, la protodiplomàcia. El seu nom indica que és una forma d'exercir una diplomàcia primerenca, és a dir, amb vistes a consolidar una diplomàcia pròpia en el moment que s'assoleixen les voluntats de constituir-se com a Estat dels dirigents polítics d'eixos territoris. L'exemple més clar el trobem a Quebec, al Canadà, però l'estratègia seguida per aquest territori (aliances estrangeres, referèndums per a la independència) no va ser massa productiva i ha tingut reaccions adverses per part del govern central. Més comuna és l'estratègia de trobar reconeixement com a nació i alguna cosa més que simplement una regió, però sense despertar el espectre del separatisme. En aquest cas trobem exemples a Flandes, Gales, Escòcia o a Catalunya i Euskadi al territori espanyol.

Els temes culturals són importants en regions amb idioma propi. Però el factor més important en els darrers anys és econòmic. En l'actual situació de globalització econòmica, les regions són considerades com a unitat de producció on el seu èxit depèn de la capacitat d'oferir un projecte coherent per a l'atracció d'inversions exteriors i la inserció dins dels mercats globals més importants.

Per una altra banda, a l'hora de fer política dins d'un mateix espai, molts territoris comencen a adoptar noves formes més flexibles com a resposta a les necessitats de tornar a apropar la política i els polítics a la societat civil. A l'any 2001, la Comissió de les Comunitats Europees, al si de l'UE, va publicar el document "La Governança Europea: un llibre blanc". El mateix Llibre Blanc de la Governança aporta cinc principis per a la bona governança: obertura, responsabilitat, eficàcia, coherència i participació. Aquest darrer principi és molt important. Per a entendre la cooperació territorial entre diferents espais és essencial conèixer com es relacionen els actors implicats en totes les experiències de cooperació, i aquests actors no provenen dels mateixos nivells territorials ni dels mateixos sectors econòmics, polítics ni socials. Relacionat amb aquest principi està un altre, el principi de subsidiarietat, una forma de presa de decisions "bottom up", és a dir, de baix cap a dalt, on les decisions que fins i tot afecten a tota la UE es prenen als nivells més propers als ciutadans, amb participació d'aquests, la qual cosa permet una sensació de que la construcció europea també és tasca de tots els europeus, no sols dels governants.

La cooperació territorial a Europa

Com ja s'ha assenyalat, la concepció i les estratègies de desenvolupament territorial a la resta d'Europa, especialment als espais centrals i septentrionals, són molt diferents de les que coneixem als nostres territoris. Des de fa més de cinquanta anys que la

cooperació entre regions, ja fos de forma bilateral com multilateral, tant en organismes internacionals com mitjançant la formació de nous ens territorial anomenats euroregions o grups de treball, és una realitat que ha donat i està donant uns resultats espectaculars en alguns casos i de cap manera es posa en perill la tant defensada per alguns unitat nacional. Molts espais, el quals no han de ser necessàriament regions - observem com en alguns llocs hi ha una participació conjunta de molts nivells territorials i d'una gran varietat d'agents públics i privats- fan front a una problemàtica o a uns reptes comuns amb l'objectiu d'assolir un desenvolupament social, econòmic, mediambiental i/o cultural de tota la zona i no escatimen esforços ni il·lusions per a aconseguir aquests objectius. Cadascú aposta per una estratègia i una fórmula jurídica diferent però la finalitat és la mateixa.

Podem distingir tres formes de cooperació entre ens subestats a Europa. Uns són els que parteixen d'iniciatives locals o regionals i condueixen a la formació d'alguna forma de relacions entre espais veïns. Altres formes de cooperació territorial estan originades a partir d'iniciatives provinents de la Unió Europea. Són exemples de polítiques de dalt cap a baix, doncs la iniciativa sorgeix a nivells superiors i afecten als més inferiors. En realitat, aquestes iniciatives no es deuen de definir com a top down, doncs les institucions europees no inculquen les seues decisions als territoris jeràrquicament inferiors. En realitat el que es produeix és l'oferiment per part de la UE d'un marc operatiu per a que les autoritats locals i regionals proposen i implementen les seues pròpies inicitaives i estratègies. Finalment existeix una darrera forma de cooperació entre espais subestats europeus. Són les organitzacions internacionals d'entitats locals i regionals nascudes tant per iniciatives de diferents regions i associacions de regions com per desig del Consell d'Europa.

Organismes internacionals de cooperació territorial

El primer organisme multilateral de cooperació entre entitats locals i regionals va sorgir a l'any 1951 a Ginebra com a iniciativa d'un grup d'alcaldes europeus. Al principi es va anomenar Consell de Municipis Europeus, però es va ampliar a les regions i el seu nou mot va ser Consell de Municipis i Regions d'Europa (CEMR). L'objectiu principal d'aquest consell és la promoció d'una Europa unida basada en els governs i les democràcies locals i regionals, propiciant intercanvis d'experiències i creant un marc d'actuació per a les polítiques europees.

L'Assemblea de Regions d'Europa va ser fundada en 1985 per 47 regions i 9 organitzacions interregionals. Actualment la componen 250 regions de 26 països europeus i 12 organitzacions interregionals, i les seves tasques principals són el foment del paper polític de les regions a Europa, promocionar la democràcia regional, contribuir al desenvolupament de la cooperació interregional i transfronterera, facilitar la familiarització de les estructures comunitàries dels representants regionals i locals i desenvolupar iniciatives regionals a favor de la diversitat cultural.

El Comitè de Regions (CdR) de la Unió Europea va ser creat a l'any 1992 amb el Tractat de Maastrich com una via per a que els poder locals i regionals poden expressar les seves opinions a les institucions de la Unió. El CdR naix a causa de la gran quantitat de polítiques comunitàries amb impacte regional i local i degut a la preocupació de l'allunyament de les estructures comunitàries als ciutadans. El problema i major fracàs d'aquest CdR és justament la seva concepció com a òrgan de consulta, encara que les institucions comunitàries estan obligades a consultar-lo, no estan obligades a aplicar les opinions i decisions del CdR.

El Consell de Poders Locals i Regionals d'Europa és un organisme creat en 1994 al si del Consell d'Europa. Els objectius principals del CPLRE són actuar com la veu de les governs subestats al Consell d'Europa, posant en coneixement al Consell

d'Europa dels problemes i opinions d'aquests; proporcionar un marc per a l'intercanvi d'experiències entre els representants locals i regionals; implantar i consolidar la democràcia als municipis i regions i fomentar la cooperació entre territoris tant amb la formació d'euroregions com a través de la cooperació transfronterera.

No sols existeixen organismes que representen a totes les regions o municipis europeus en general. Hi ha d'altres que recullen a regions amb una problemàtica comuna que els situa en una posició més endarrerida respecte a la resta de regions europees. La Conferència de Regions Perifèriques i Marítimes (CRPM) t'com a objectiu principal la promoció d'un desenvolupament més equilibrat d'aquestes regions perifèriques. Aquest objectiu s'assoleix a mitjançant l'òptima implementació d'un model de desenvolupament policèntric a escala europea, l'assegurança de que les polítiques comunitàries amb un elevat impacte territorial consideren la perifericitat d'aquestes regions i a través del desenvolupament de la cooperació interregional entre grans entitats geogràfiques europees. L'altre organisme d'aquest tipus és l'Associació de Regions Frontereres d'Europa (ARFE). Aquesta associació té com a objectius identificar els problemes relatius a la situació fronterera dels seus membres, establir llaços de contacte amb organismes internacionals, afavorir la cooperació transfronterera a través de l'ajuda per a la implementació de projectes i servir com a marc d'intercanvi experiències i de saber fer entre els seus membres.

En el marc de la cooperació sectorial també existeixen organismes regionals a nivell europeu. Els exemples més importants són les Regions Innovadores d'Europa, el Centre de les Regions Euromediterrànies per al Medi Ambient (CREMA) i l'Associació Europea de Regions Industrials (EIRA).

Formes de cooperació transfronterera de tipus bottom-up: euroregions i comunitats de treball

El 21 de maig de 1980 va ocórrer un succés que potencià la creació i el desenvolupament d'aquestes figures de cooperació. Per iniciativa del Consell d'Europa un total de vint Estats europeus van signar l'Acord de Cooperació Transfronterera, també conegut com Acord de Madrid, doncs va ser aquesta la ciutat on va tenir lloc la signada. Sota les seves indicacions molts GNCs ha pogut realitzar accions de cooperació, doncs l'Acord proporciona un marc legal en tots els Estats signants per a que les autoritats locals i regionals situats dins d'aquests mateixos puguin executar accions de cooperació amb altres GNCs. El Consell d'Europa és l'organisme continental que promou amb major força el paper de les regions i les municipalitats en la construcció europea, mentre que la UE se centra pràcticament en l'oferiment de marcs d'actuació on la tasca principal és el repartiment de recursos econòmics per a la implementació dels projectes que tenen lloc a aquests espais, mitjançant iniciatives comunitàries com és Interreg.

Les euroregions són un exemple de com es desenvolupa la “baixa política”, la seva base es troba en acords informals on desapareix la forta regulació que tant retarda qualsevol tràmit burocràtic. Com s'ha comentat anteriorment en aquest treball, la governança s'efectua mitjançant el foment d'una participació conjunta de tots els actors de la societat, de tots els sectors i a tots els nivells. Malgrat que la creació, la consolidació i la coordinació de les estructures de cooperació va a càrrec de les autoritats polítiques dels territoris participants, sense la participació de la resta de la societat una euroregió o una comunitat de treball no pot tenir cap futur. És necessària la implicació d'institucions tan importants per al desenvolupament d'un territori com les universitats i els instituts d'investigació, les cambres de comerç, les caixes d'estalvis locals i regionals, les associacions empresarials, els instituts econòmics i qualsevol

col·lectiu ecològic, cultural o de defensa dels drets socials, doncs tots aquests agents són els que realment construeixen el territori. Són aquests actors els que han de proposar els projectes i han de dur-los a terme, encara que amb la coordinació de les autoritats de l'organisme. D'aquesta manera és com una entitat territorial cobra credibilitat i és percebuda com a una iniciativa amb una utilitat per a la societat que la conforma.

Markus Perkmann, del Departament de Sociologia de la Universitat de Lancaster, al Regne Unit, va fer una classificació de les figures de cooperació territorial basant-se en el seu abast geogràfic i en la intensitat de cooperació produïda en cada espai. Els grups que va obtenir foren els següents:

Abast geogràfic	Petites	Grans
Alta intensitat de cooperació	Euroregions integrades	Grups escandinaus
Baixa intensitat de cooperació	Euroregions emergents	Comunitats de Treball

Font: Markus Perkmann, "The Rise of the Euroregion. A bird's eye perspective on European cross-border co-operation". Department of Sociology, Lancaster University

Les euroregions integrades se situen majoritàriament als països més desenvolupats de la UE (França, Alemanya, Bèlgica, Holanda i Luxemburg) i ocupen una petita porció de territori cadascuna. Holanda i Alemanya han sigut els Estats pioners en desenvolupar aquestes estratègies de cooperació transfronterera i de desenvolupament territorial integrat. Situats en el mateix cor d'Europa, aquestes regions tenen un índex d'urbanització i de desenvolupament econòmic molt elevat, per tant les seves accions es dirigeixen cap a l'eliminació de la saturació urbana i cap a una gestió sostenible dels recursos naturals, tan amenaçats en aquells espais.

En el grup de les euroregions emergents trobem molts més espais, malgrat que la intensitat de cooperació no arriba a ser la de les euroregions integrades. Les

euroregions emergents sorgeixen com a resposta a una problemàtica comuna i se centren principalment en l'abordament dels reptes que se'ls presenten degut a la seva situació geogràfica. Destaca el nivell cooperatiu que existeix a les euroregions alpines. Malgrat que no pertanyen al grup anterior, la seva intensitat de cooperació és molt forta. A aquestes entitats hi ha una gran quantitat de grups de treball que realitzen interessants projectes per a conformar la regió alpina com un espai integrat i amb una identitat pròpia.

Els països nòrdics han desenvolupat una cultura participativa i cooperativa en termes de planificació territorial que és un exemple per a la resta del continent. Els grups escandinaus funcionen des de fa molts anys -l'Öresund ja té 40 anys- i, gràcies a que en aquests espais s'ha realitzat una bona gestió i planificació territorial, avui en dia ens ofereixen una gran quantitat de projectes i assoliments realitzats de forma molt positiva.

El darrer grup de figures formades per la cooperació territorial interregional és molt similar al de les regions emergents, malgrat que són espais amb una major extensió geogràfica. Apareixen també com a un intent de mitigar les desavantatges que resten a aquests territoris a causa de la seva situació geogràfica. Les barreres muntanyoses i les marítimes tornen a ser els factors protagonistes que condueixen a la creació de les comunitats de treball.

Un gran quantitat d'aquestes figures de cooperació territorial participen a l'actualitat en els programes que ofereix la iniciativa comunitària Interreg.

Estratègies de cooperació territorial a nivell comunitari: La iniciativa comunitària Interreg

La UE ens brinda l'oportunitat de realitzar accions a través de la iniciativa Interreg, la qual fins ara hem aprofitat ben poc respecte a altres territoris. Actualment Interreg es

troba al seu tercer període programàtic (2000-2006) i es divideix en tres punts diferents: Interreg III A, B i C (cooperació transfronterera, transnacional i interregional, respectivament). A l'anterior període (1994-1999) els programes foren una mica diferents (Interreg II A: cooperació transfronterera; II B: xarxes d'energia; II C: cooperació transnacional). Interreg III B és la nova versió d'Interreg II C i també inclou programes de les Accions Pilot de l'art. 10 del Reglament del fons FEDER, que és l'instrument financer amb el qual treballa aquesta iniciativa –els espais en els que participen territoris externs a la UE-15 també gaudeixen dels instruments PHARE (millor integració i adhesió per als països d'Europa centroriental), SAPARD (agricultura i desenvolupament rural), ISPA (polítiques estructurals per a la pre-adhesió), TACIS (nous Estats independents de l'Europa Oriental), MEDA (regions mediterrànies d'estats no membres) i, a la zona balcànica, CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stability)- i aquestes iniciatives tenen com a prioritats principals en els seus programes les orientacions polítiques de l'ETE. Per aquesta qüestió, Interreg II C i III B són l'objectiu d'estudi en el nostre treball.

Els programes als quals pertanyem, el SUDOE i, sobre tot, el MEDOCC centren les seves iniciatives més importants en la gestió dels recursos naturals i del patrimoni cultural, ja que la tendència dels estats de la sud d'Europa és desenvolupar un sector turístic sostenible per a consolidar-lo com a font principal de recursos econòmics. Ens oblidem que el desenvolupament territorial ha de ser integrat i que només serà profitós quan s'assoleixen tots els aspectes contemplats. Un equilibri i una cohesió territorial es produeixen a través d'un sistema policèntric de ciutats on no existeixi una jerarquia urbana que produeixi pocs i grans pols d'atracció i molts i petits assentaments amb pèrdues de població i de recursos. I igual d'important és tenir una xarxa de comunicacions que millori l'accessibilitat del conjunt del territori.

Els millors resultats, segons les avaluacions ex-post de la iniciativa Interreg II C, els han donat els programes CADSES, BSR, NSR i NWMA, tots ells situats a espais d'Europa centrorientada i septentrional i amb reptes diversos. L'únic secret d'aquests programes ha sigut mantenir un equilibri en la implementació de projectes referits a totes les prioritats esmentades. A més, la cultura de territori que existeix a les àrees del centre i del nord d'Europa i la que està creant-se a l'Europa oriental és molt diferent a la que tenim a la sud. Les noves formes de governança i de governs multinivell, amb una participació molt important de tots els estrats socials, polítics i econòmics, estan molt consolidades en aquella zona i per això no els resulta estrany ni difícil elaborar estratègies integrades de planificació territorial ni projectes conjunts on s'impliquen de la mateixa forma els agents públics i privats i la societat en general.

Les experiències de cooperació territorial a la resta de l'Estat espanyol són, en alguns casos, bastant més dinàmiques que a l'Arc Mediterrani. Encara que el terme d'euroregió s'ha donat a conèixer a partir de la proposta del nou govern català, ja existeixen diverses figures en funcionament a altres territoris de l'Estat. A banda de la CTP, de l'euroregió Euskadi-Navarra-Aquitaine i de la Comunitat de Treball Extremadura-Alentejo, cal remarcar la gran quantitat de projectes inclosos en la iniciativa Interreg en els quals participa Castella i Lleó. Aquesta regió promou diverses activitats de cooperació territorial amb les regions del nord de Portugal i la frontera hispano-portuguesa a aquesta zona és pràcticament inconcebible. S'està aconseguint formar un espai continu on les diferències entre ambdós costats de la frontera són imperceptibles. Com Castella i Lleó no ha sigut mai una regió "rebel" per a l'Estat ha tingut una gran llibertat d'actuació i aquestes activitats no han proporcionat un impacte mediàtic tan fort com aquelles que podrien celebrar-se als nostres territoris.

Però la major importància de la iniciativa Interreg resideix, no en el seu passat ni en el seu present, sinó en el seu futur. Segons el tercer informe de la Cohesió de la

Comissió Europea, que va veure la llum al febrer de 2004, la cooperació territorial arriba a ser un objectiu per a la distribució dels Fons Estructurals al proper període de programació (2007-2013). Al nou objectiu 3 podran accedir totes les regions de la UE i es fomentarà la cooperació entre zones situades a les dues parts d'una frontera interior de la Unió. El Govern valencià, degut a la pèrdua dels fons amb l'ampliació de la UE, fa un intent per a accedir al nou objectiu 2, però el repartiment dels recursos econòmics anirà a càrrec del govern nacional i hi ha altres regions que, per la seva renda per càpita, seran més afavorides econòmicament. A més, la resta de les regions integrants de l'Euram no podran accedir a cap tipus de fons. En canvi, fomentant la cooperació territorial mitjançant la constitució d'una euroregió segur que tot l'espai Euram gaudirà de fons com a objectiu 3. Cal definir una bona estratègia en el moment de presentar la nostra candidatura a obtenir recursos econòmics comunitaris, perquè sinó ens durem una sorpresa al veure com espais tan desenvolupats com Holanda o Navarra rebran una aportació econòmica molt més elevada que nosaltres, mentre que regions com Múrcia es quedaran sense rebre res o rebran molt poc. I és que l'únic que han fet els primers és seguir les indicacions de la UE.

Propostes d'actuació per a l'Euram

Un element clau, sense el qual no hi ha res a fer, és la voluntat de tots els participants en aconseguir un bon desenvolupament territorial que beneficii a tota la població i a la resta d'Europa. I aquest concepte és el que falla als nostres territoris, com ja s'ha demostrat. Si les regions de l'Euram tinguessin una voluntat conjunta de crear un espai amb un potencial realment impressionant de desenvolupament territorial, les estratègies i els instruments que afavoreixen la cooperació passarien a un lloc secundari. Amb totes les experiències que existeixen al llarg d'Europa el problema d'adoptar una bona estratègia de desenvolupament se simplifica fins al punt de realitzar un benchmarking

d'aquelles iniciatives que han tingut resultats positius i que podem adoptar al existir problemàtiques comunes a altres territoris. Mitjançant una planificació territorial conjunta podem tenir una xarxa d'infraestructures de transport que articulen el nostre espai d'una forma més equilibrada, amb interessos espacials en la intermodalitat o en la gestió integrada de ports i aeroports regionals. Podem dissenyar un sistema policèntric d'assentaments rurals i urbans i de pols econòmics. Es pot ajudar a la creació i desenvolupament de PIMEs, per a que les economies de petita escala facin front a la globalització, a través d'una major inversió en R+D+I, així com mitjançant una major implantació de noves TIC i una reestructuració dels sectors industrials per a fer-los més competitius. S'ha de potenciar l'accés de la població a les noves tecnologies, començant pels llars i pels centres educatius i continuant per els serveis de l'administració pública i per les empreses. Però per a dur a terme el desenvolupament dels nostres pobles no hem de posar en perill el nostre patrimoni i els nostres recursos. Així doncs hem de gestionar els recursos naturals amb molta cura per a que el desenvolupament sigui sostenible i hem de proposar accions de recuperació, rehabilitació i conservació del patrimoni cultural, doncs amb aquestes mesures també propiciem i assegurem la continuïtat del sector econòmic més important a les nostres regions: el turisme.

Basant-nos en l'avaluació dels programes Interreg II C i en els projectes que en l'actualitat s'estan duent a terme als territoris Euram sota el marc SUDOE -el quals són els únics que podem assegurar que estan en marxa avui en dia, ja que no disposem d'una informació fiable per al programa MEDOCC-, podem realitzar un quadre comparatiu dels resultats obtinguts als quatre espais més profitosos de la iniciativa Interreg II C. Podem classificar els resultats segons les indicacions principals de l'ETE i comparar els espais BSR, NSR, NWMA i CADSES amb l'Euram i les seves regions (A: Aragó, B: Balears, C: Catalunya, PV: País Valencià). Les creus (+) i les línies (-)

representen el nivell d'èxit i d'optimització en cada qüestió. Les ix (x) situades a les caselles de les regions de l'Euram són el número de projectes posats en marxa mitjançant el programa SUDOE d'Interreg III B. La situació de l'Euram en cada qüestió és proporcional al número de projectes que estan realitzant les seves regions:

	BSR	NSR	NWMA	CADSES	Euram	A	B	C	PV
Nivell d'impuls principal	Nac.	Nac.	Reg/Loc	Nac.					
Situació geogràfica	--	+	++	-	-	+	--	+	-
Estratègia de competitivitat global	++	++	+	++	-			x	
Sistema de ciutats equilibrat i relació rur-urbana	++	-	++	-	++	xxx		xxx	x
Millora de l'accessibilitat	++	-	+	-	-	x			
Xarxa integrada de ports i aeroports regionals	++	-	+	-	--				
Desenvolupament de TIC per al sector logístic i dels transports	+	-	-	+	--				
Desenvolupament de TIC per al desenvolupament regional (PIMEs)	+	++	+	-	++	x	x	x	xxx
Desenvolupament de TIC per al sector públic	+	++	++	-	+		xx	x	
Gestió del Patrimoni cultural	+	++	+	+	++	xxx	x	xxxx	xx
Gestió integrada de zones costaneres	++	-	++	+	-			x	
Gestió dels recursos naturals	++	-	++	+	+		x		xx

Font: Elaboració pròpia

La major activitat de les regions de l'Euram se centra en aconseguir un sistema d'assentaments equilibrat, així com en el desenvolupament regional basat en la innovació i en les noves tecnologies aplicades a les PIMEs. Però és en la gestió prudent del patrimoni cultural l'àmbit on més esforços es fan. Aquest punt es converteix en un dels principals objectius en els programes Interreg de la sud Europea, mentre que es deixa de banda la resta. A l'altre extrem en quant a activitat en els projectes trobem la manca d'una estratègia de competitivitat de l'espai com un ens integrat i global.

Comprobem a la resta dels territoris que és essencial per a obtenir uns bons resultats realitzar una estratègia conjunta per a la millora de la competitivitat. Aquestes estratègies conjuntes són les visions territorials i aquestes han de ser els punts de partida per a l'evolució i el desenvolupament territorial de cada espai. Al a BSR està VASAB 2010+; a la NSR, NORVISION; a CADSES, VISION PLANET; i a la NWMA el projecte NETA, la qual, malgrat que és un projecte de creació d'un espai d'intercanvis, és la base per al desenvolupament d'aquesta zona. De les orientacions polítiques de l'ETE la que es troba en una situació més precària a l'Euram és la millora de l'accessibilitat i el sector dels transports, tant en relació a les infraestructures com per a la creació de xarxes integrades de ports, aeroports i la creació d'un sistema intermodal de transports. Si un sistema no està ben articulats i comunicat l'avantatge comparatiu es redueix d'una manera molt important. De la mateixa forma que amb la creació d'una xarxa de ports, la gestió integrada de les zones costaneres proporciona un espai marí consistent i participant del territori com un element de sustent d'activitats i interaccions. L'Arc Mediterrani s'estén al llarg d'una franja litoral i alguns dels seus territoris tenen un caràcter d'insularitat. La importància del mar al nostre cas és primordial, per tant es necessiten realitzar millores i gestionar de forma conjunta aquest espai.

Podem, per tant, elaborar una sèrie d'escenaris futurs on es reflexen diferents tendències cap a on poden dirigir-se els territoris de l'Euram. Un escenari és l'actual model territorial espanyol i la seva disposició de les infraestructures de transport formant un sistema radiocèntric; una inexistència d'una cambra territorial amb unes funcions ben definides i on existeixi un contacte real entre les Comunitats Autònomes i entre aquestes i el Govern Central; un procediment per a l'acció exterior on les regions tinguin que acudir inexorablement a la via estatal per a presentar les seves demandes als organismes comunitaris i internacionals; unes estratègies d'ordenació del territori individuals i realitzades a nivell local o regional sense tenir en compte els territoris

veïns; una dura competència entre els nostres ports i aeroports; una inexistència de diàleg entre els representants dels governs regionals degut a les friccions territorials, tant històriques com actuals; la consolidació de l'eix València-Madrid com a principal objectiu de les infraestructures viàries i ferroviàries per al País Valencià, conformant amb Andalusia, Múrcia i Castella-la Manxa un espai totalment dependent de Madrid a l'hora de participar en Europa i trencant l'eix València-Barcelona on es produeix una eixida natural cap a la resta del continent. Si es produeix aquesta tendència no hi haurà lloc per a la cooperació i per al desenvolupament territorial integrat de les nostres regions. Es produirà un retrocés respecte a les tendències imperants a la resta dels espais de la UE.

Un segon model respondria a la línia que actualment intenta tenir lloc a l'Estat espanyol. La idea de conformar una euroregió ja està sobre la taula, malgrat que no hi ha un projecte ferm sobre com dur-la a terme. No totes les regions estan disposades a pertànyer a l'Euram. Mentre que el Govern català fou el que oficialment proposà aquesta idea, el Govern Balear recull aquesta idea amb indiferència, i la Generalitat Valenciana s'oposa rotundament a realitzar qualsevol acció de cooperació amb la resta dels territoris, especialment amb Catalunya. Els projectes del Govern Central consisteixen en la reforma del Senat per a convertir-la en una veritable cambra de representació territorial on les regions puguin tenir veu i participin en la presa de decisions que afecten als seus territoris o a les seves competències. A més s'ha promès una descentralització del model territorial, donant un major paper a les CC. AA. i dotant-les de més competències mitjançant les reformes dels respectius Estatuts d'Autonomia. Un altre aspecte és la continuació de la participació d'agents de l'Euram en els programes que ofereix la UE per al desenvolupament territorial. Estaríem en una situació d'implementació de projectes existents i creació de nous dins dels programes MEDOCC i SUDOE. Aquest escenari resulta més positiu que el anterior, però, degut a

la manca d'una cultura territorial basada en la cooperació entre diferents espais i a causa de la baixa qualitat dels dos programes als quals pertanyem, l'evolució en matèria de desenvolupament territorial cohesionat i integrat no arribaria a les expectatives generades.

L'únic escenari viable per a assolir una estratègia de cooperació òptima seria deixar de banda aquelles qüestions que suposen un conflicte entre les poblacions de les diferents regions, com ara ocorre amb el Pla Hidrològic Nacional. No vol dir que s'oblidi aquesta qüestió, sinó deixar d'utilitzar aquest conflicte o d'altres com a arma per a enfrontar a les diferents regions. La celebració de reunions conjuntes dels representants polítics de les nostres regions, siguin del partit que siguin, per a tractar problemes que ens afecten conjuntament. Sense oblidar cap altre camp d'actuació, als àmbits més importants cap on hem de treballar immediatament per a crear un espai integrat, global i competitiu són, sobre tot les infraestructures de transport, la intermodalitat, les xarxes de aeroports regionals i ports principals i la gestió del nostre litoral per a convertir-lo en un element primordial per a la relació entre les nostres regions i amb altres espais de la Mediterrània. L'elaboració d'una visió territorial, és a dir, d'una estratègia de planificació territorial integrada en resum, donaria uns resultats inimaginables avui en dia i ens convertiria en una de les zones més competitives dins del context europeu i mundial. Però no sols es necessita de la implicació dels agents polítics, la participació de la societat en la seva totalitat és imprescindible per a crear una nova cultura del territori. Ja existeix una xarxa d'universitats de l'Euram i han hagut reunions de les cambres de comerç d'aquest espai. Pot ser un primer pas per a donar a conèixer a la societat que la cooperació amb altres territoris és el marc idoni per a la defensa dels nostres interessos. Amb aquesta nova cultura del territori la implantació de les orientacions polítiques de l'ETE no suposaria cap problema per al nostre espai. Ens trobaríem a llarg termini amb un territori equilibrat, ben articulat i

amb un desenvolupament social i econòmic dels nostres pobles i les nostres ciutats. Una altra acció, malgrat que actualment sembli una utopia seria la transformació d'Espanya en un Estat federal on les CC. AA. tinguessin una ampla gamma competencial en matèria d'acció exterior, per tal d'actuar amb plena llibertat a l'hora d'exercir activitats referides a les seves relacions internacionals.

La situació actual de l'Euram no és massa optimista, però fent un esforç per a concienciar a la població de que altres territoris han assolit un desenvolupament territorial important gràcies a la posada en pràctica de mètodes i instruments cooperatius i participatius, moltes mentalitats canviaran. Aquestes noves formes de fer política i d'apropar al ciutadà les institucions per a que ell mateix pugui plantejar els seus problemes i, fins i tot, ajudar a resoldre'ls, està demostrat que s'ha convertit a dia d'avui en el millor camí per a construir una Europa més cohesionada i desenvolupada i no ens podem quedar darrere. Les nostres regions han sigut pioneres en molts aspectes i aquest és un d'imprescindible del qual no podem perdre l'oportunitat.